

YAZI-Bürokratik Vesayetten Dindarların Vesayetinde Türkiye’de Din

Ramazan Kılınç

4 Haziran 2016

Modern Türkiye’de devlet dini alan üzerinde hep hakim olmak istemiştir. Türk laikliğinin ana felsefesi devletin dini kontrolü üzerine kuruludur. 2000’li yıllara gelene kadar bürokratik vesayete dayanan devlet, Diyanet İşleri Başkanlığı üzerindeki kontrolü ile dinin sınırlarını belirlemek istemiştir. Ne var ki devletin din üzerindeki otoritesine şüpheyle bakan halk cemaat ve tarikatlar aracılığıyla bazen açıktan bazen de gizlice farklı dini yorumları canlı tutmuştur. Bugün iktidarın kendilerini ‘dindar’ ya da ‘İslamcı’ olarak adlandıranlar tarafından kontrol edildiği bir dönemde ise ironik bir şekilde Türkiye’de dini yaşamdaki çeşitlilik ve canlılık daha büyük bir tehdit altındadır. Peki din neden ‘dindar’ olduğunu iddia edenlerin iktidarında daha büyük tehdit altındadır?

Bürokratik Otoriterlik ve Din

Türkiye’de bürokratik vesayet dini alanı de içeren birçok özgürlüklerin elde edilmesinin önünde set olmuştur. Devlet, Diyanet İşleri Başkanlığı sayesinde dini bilgi ve pratiklerin kendi belirlediği sınırlarda gelişmesini hedeflemiştir. Devlet kurumları dışında dini eğitim verilmesi yasaklanmıştır. Böylelikle dinin resmi çizgi dışındaki yorumları susturulmak istenmiştir.

Bürokratik elitin dini kontrolü dindar kitleyi eğitim ve çalışma gibi bir çok haktan mahrum bırakmıştır. Ancak bu politikalar Türkiye’de dini canlılığın ya da farklı bir ifadeyle farklı dini yorumların gelişmesini engelleyememiştir. Bürokratik elitin hiç bir zaman dini alanın meşru temsilcisi olmak gibi bir iddiası olmamıştır. 2000’li yıllara kadar halk askeri bürokratik vesayet kontrolündeki devletin dine bakışını şüpheyle karşılamıştır. Devletin dini temsil noktasındaki iddiasızlığı ve halkın dini konularda devleti referans almaması en yasağcı dönemlerde bile sivil toplumda dini duyarlılıklara sahip grupların varlığına meşru bir alan bırakmıştır. Devlet de dini grupların üzerine giderken bu dengeyi gözetmiş, dini konulardaki iddiasızlığından kaynaklanan nedenlerle dini gruplarla ilişkilerine bir sınır koymuştur.

Popüler Otoriterlik ve Din

Türkiye’de Arap Baharı sonrası dönemde artan yeni otoriter dalga devletin dini kontrolünü de içerik olarak dönüştürmüş, dini sembolleri otoriterleşmenin önemli enstrümanları haline getirmiştir. AKP iktidarı dini gerek Diyanet gerekse medya aracılığı ile otorite tahkiminin bir aracı haline getirmiştir. Hükümet muhalif grupların saygınlığını din üzerindeki hakimiyetini kullanarak azaltmaya çalışmıştır.

Bürokratik vesayetinden neden olduğu başörtüsü yasağı ya da imam hatip okullarına yapılan haksızlıklar gibi mağduriyetleri gideren AKP hükümetleri kendi tabanında iktidarlarını kaybetmeleri halinde bu kazanımların da kaybedileceği korkusunu işlemiştir. AKP dış politikada dindar kitle için sembol hale gelmiş konuları iç siyasette güç tahkimi için kullanmıştır. Hükümet, tüm dış politika başarısızlıklarına rağmen Filistin, Mısır, Suriye gibi meselelerde kullandığı İslami sembolizm ile siyasi rant elde edebilmiştir. AKP, İsrail’le dış ticareti katlayıp, İsrail’in OECD üyeliğinin önündeki Türkiye vetosunu kaldırmasına rağmen tabanı nazarında Filistinlilerin hamisi rolünü kazanmıştır. Mısır’da General Sisi rejimine karşı sert tavrını iç siyaset malzemesi yapan AKP aynı dönemde bu rejimin en önemli destekçisi

Suudi Arabistan ile stratejik ilişkilerini geliştirmesini tabanına kabul ettirebilmiştir. Yine AKP Suriye’de Esat rejiminin en önemli hamisi İran’ın uluslararası ambargoyu delmesine yardım ettiği bir dönemde Suriye’deki muhaliflerin mağduriyetinden iç siyasi rant çıkarabilmiştir.

AKP hükümetleri döneminde gerek hutbeleri, gerek fetvaları ve gerekse de idari tasarrufları ile Diyanet hükümetin propaganda aracı haline dönüşmüştür. Öyle ki 7 Haziran seçimlerinin hemen öncesinde hutbelerde milliyetçiliğin zararlarından dem vurulmuş, Diyanet MHP ve HDP’nin seçimlerdeki performansını doğrudan düşürmeye çalışmıştır.

İktidar, kendisine sadık dini cemaat ve tarikatlara devletin imkanlarını açarken muhalif grupları da devlet eliyle cezalandırmıştır. İktidara yakın dini cemaatlerin hizmetlerini devlet desteği olmadan devam ettirebilme kabiliyetleri azaltılmıştır. Devlet desteğinin karşılığında kritik zamanlarda bu grupların hükümeti açıktan desteklemeleri istenmiştir. Kendilerine ‘Milli İrade Platformu’ denilen çoğu dini cemaat ve tarikatlarla ilişkili yüzlerce dernek ve vakfın bir araya gelmesiyle kurulan yapılanma son iki yılda her seçimden önce gazetelere AKP’yi destekleyen tam sayfa ilanlar vermiştir. Bunun yanı sıra Gülen hareketi gibi hükümete muhalif gruplar yine devlet eliyle cezalandırılmıştır. Bazen hukuki gerekçeler üretilerek bazen buna bile gerek duymadan hastanelere, okullara, medya organlarına, işyerlerine devlet tarafından el konulmuş, hükümete muhalif olanlara maddi ve psikolojik bedeller ödetilmiştir.

‘Dindar Hükümet’ Kavramı ve Türkiye’de Dinin Geleceği

Bugün popüler otoriterliğin hakim olduğu Türkiye’de dini sembollere yaptığı vurguyla halkın desteğini arkasına alan bir siyasi otorite dini bilgi üretiminin sınırlarını da daraltmaktadır. Artık devlet din alanında da iddialı hale gelmiş, bu alanın sınırlarını da belirleyecek otoritede olduğuna olan inancı artmıştır. Dini grupların ekseriyeti devleti din politikaları için referans alır hale gelmiştir. Kısacası devlet bugün Cumhuriyet tarihi boyunca hiç olmadığı kadar dini alanı tanımlama gücüne sahiptir. Bu durum uzun vadede halkın içinde yer aldığı, katılımcı bir dini hayatın oluşmasına en büyük tehdittir.

Devletin dini alanı tanımlamada en azından halkın büyük çoğunluğu nazarında meşru bir aktör haline gelmesi dini baskıları da daha kabul edilebilir kılmaktadır. O yüzden dindar kitle AKP’nin eliyle gelen haksızlıkları daha kolay tolere etmektedir. Bir an için AKP iktidarının paralel devlet yapılanması gerekçesi ile son 2-3 yılda Gülen hareketine yönelik olarak gerçekleştirdiği operasyonların 28 Şubat’ın akabinde kurulan Mesut Yılmaz ya da hemen sonrasında oluşturulan Bülent Ecevit hükümetleri döneminde yapıldığını farz edelim. Yılmaz ya da Ecevit hükümetlerinin Anadolu’daki bir çok okul ve hastaneyi kapattığını, Gülen hareketine destek veren işadamlarını yaptıkları bağışlardan dolayı tutuklayıp işyerlerine kayyum atadığını, Zaman gazetesine ve Bank Asya’ya el koyduğunu varsayalım. Sonrasında hükümetin hareketi terör örgütü ilan ettiğini düşünelim. Acaba şu anda bu işlemlerin hepsini gerçekleştiren AKP’ye sesini çıkarmayan dindar kesim o zaman ANAP’a ya da DSP’ye de aynı suskun tavrı gösterir miydi?

Devletin dini alanı kontrol eden tek aktör olduğu bir vasatta ezberleri yıkan, kitleleri harekete geçiren dinamik dini hareketlere rastlamak imkansızdır. Mesela, dini hayatın sıkı devlet kontrolünde olduğu Suudi Arabistan gibi ülkelerden İslam dünyasını sürükleyen alimlerin ve dinamik dini hareketlerin çıkmamış olması tesadüf olamaz. Türkiye’deki cemaat ya da tarikatlar Suudi Arabistan gibi dini alanın tamamen devletin kontrolünde olduğu bir ortamda faaliyet gösterebilirler aynı serbestlikte hareket edebilirler miydi? Devletin dini alan üzerinde

gittikçe artan otoritesinin aynı şekilde Türkiye’de de uzun vadede dini grupların özgürlüğünü sınırlandırması kaçınılmazdır.

Sonuçta dini bilgi üretim mekanizmalarının siyasi iktidarların elinde şekillendiği bir vasatta fikir zenginliğine, özgür, katılımcı ve canlı bir dini hayatın varlığına ulaşmanın imkanı yoktur. Yanlış anlamalara mahal vermemek için şu notu da düşeyim. Elbette ki bu yazıdaki amacım bürokratik vesayetini dini kontrolünü temize çıkarmak değildir. Dini bilgi ve faaliyetlerin devlet kontrolünde gelişmesi her halükarda sorunludur. Ama dini alanın kendilerini dindar gören siyasi bir grup tarafından kontrolü dine daha çok zarar verir. Böyle bir durumda hem din siyasi otoritenin bir metası haline gelerek dönüştürücü ve insanları heyecanlandırıcı gücünü kaybederek donuklaşır, hem de kerameti kendinden menkul ‘dindar’ siyasetçiler bürokratik elite nazaran daha bir özgüvenle çoğulculuğu yok edip tek tipleştirici bir din anlayışını kolayca ikame edebilirler.

<https://web.archive.org/web/20160612045215/http://www.maviyorum.com/burokratik-vesayetten-dindarlarin-vesayetini-turkiyede-din-ramazan-kilinc/>